

1.

1842

Vrskmaň Ústecký kraj

Drobná podkrušnohorská vesnice návesního typu s úsekovou plužinou se nachází v oblasti Mostecké pánve. Těžba hnědého uhlí přispěla v době od 70. let 19. století do 2. světové války k rozvoji obce, poté ji však začala výrazně ohrožovat. K likvidaci vsi nakonec nedošlo a ta si tak dodnes udržela relativně celistvé historické jádro se zástavbou převážně z 2. poloviny 19. století zahrnující architektonicky cenné objekty.

2.

3.

4.

Existenci Vrskmaň dokládají prameny až k roku 1417 a ani poté o ní nemáme mnoho informací. Až do poloviny 16. století náležela k panství Červený Hrádek, po třicetileté válce se stala součástí lobkovického panství Nové Sedlo – Jezeří, pod něž spadala až do konce vrchnostenské správy roku 1848. Kolem roku 1650 měla ves podle berní ruly 16 usedlostí (zčásti pustých) a jejich počet se až do poloviny 19. století příliš nezvýšil – v roce 1846 zde bylo jen 19 domů a 89 obyvatel. Výjimečné postavení ve vsi měly dvory čp. 1 a čp. 15 (tvořící původně asi jeden celek), které zůstaly v majetku červenohrádeckého panství a náležely tzv. úplným sedlákům s celým lánem. Ves byla až do roku 1945 téměř výhradně německá.

Držitel čp. 1 Karel Herr st. založil asi v roce 1860 první hnědouhelný lom na území obce a další doly na jejím katastru i v okolí pak rychle přibývaly. Těžba se stala impulsem pro rozvoj vsi, který sice nebyl nijak překotný, ale až do 2. světové války setrvalý. Roku 1870 získala ves železniční spojení a postupně dokonce dvě nádraží. Podobu obce výrazně ovlivnil rod Herrů: přikoupenou usedlost čp. 8 proměnili v reprezentativní sídlo, v roce 1898 financovali vybudování nové kaple na návsi a roku 1904 stavbu školy. Od přelomu 19. a 20. století vznikala mezi jádrem vsi a železniční drahou nová zástavba, podnícená rostoucím počtem obyvatel. V roce 1930 žilo ve Vrskmaň již 501 lidí v 62 domech; zčásti se jednalo o pracující v dolech. Fungovaly zde mimo jiné dvě restaurace a hotel. Po odsunu německých obyvatel roku 1945 nezůstala Vrskmaň tak vylidněná jako jiné sudetoněmecké vsi. Příčinou byla rostoucí těžba uhlí, v jejímž důsledku ale od 70. let naopak hrozila obci likvidace. Obyvatelé odcházeli, byla zavřena škola a zrušena železnice. Zchátralá kaple byla zbořena. O zachování obce bylo rozhodnuto teprve roku 1988.

Historické jádro vsi, tvořené usedlostmi rámuje náves s rybníkem, dosud působí pozoruhodně celistvým dojmem a svým rozložením do značné míry odpovídá situaci zachycené katastrálními mapami z roku 1842. Z doby před tímto datem se však dochovalo asi jen obvodové zdívo přízemní budovy statku čp. 11 a drobné stavení zřejmě se sýpkou v patře, které je pozůstatkem zaniklé usedlosti čp. 12. **(obr. 1)** Ostatní tehdejší zástavba, pravděpodobně převážně roubená (v menší míře hrázděná, typická pro zejména bohatší vesnice severozápadních Čech), zmizela beze stopy. Mezi současnými budovami, většinou vzniklými do konce 19. století a pozdějšími mladšími úpravami, dominuje Herrův dům, který v rámci okolních usedlostí představuje cizorodou, ale působivou architekturu městského typu. Po přestavbě v roce 1900 získal neorenesanční podobu a jeho hlavní fasáda si uchovává řadu původních detailů. **(obr. 2)** Devastace během 2. poloviny 20. století naopak poznamenala dvůr čp. 1 – částečnou demolicí a nevhodnou adaptací obytné budovy. **(obr. 3)** Z objektů postavených po roce 1900 mimo střed obce se intaktně dochovala historizující školní budova z roku 1904 a dům pro důlní úředníky z 20. let 20. století, jehož střídmé neoklasicistní členění doplňuje reliéf zkřížených kladívek na průčelí. **(obr. 4)**